

Stefan Glavonjić

Pojava dačke materijalne kulture u praksi sahranjivanja stanovništva Gornje Mezije

Ispitivani su grobni prilozi na teritoriji Gornje Mezije iz vremena dominacije skordističke latenske materijalne kulture u praksi sahranjivanja stanovnika ove oblasti. Cilj istraživanja je bio da se sagleda prisustvo dačkog materijala kao priloga u skordističkim grobovima i prisustvo nekropola s dominantnim dačkim materijalom. Obradeno je 13 lokaliteta koji su kartirani, grupisani prema postojećim arheološkim celinama i hronološki razvrstani. Izvršena je analiza sadržaja grobova na njima, a dobijeni rezultati su upoređeni sa podacima iz istorijskih izvora za period u koji su lokaliteti datovani, kao i sa do sada poznatim podacima o dačkom sahranjivanju u Gornjoj Meziji. Prisustvo dačkog materijala na nekropolama u kojima je on dominantan ukazuje na mogućnost da su pokojnici sahranjeni u njima pripadali istoj društvenoj strukturi kao i njihovi savremenici na prostoru Dakije koji su sahranjeni na analognim nekropolama. Prisutnost dačkog materijala u skordističkim grobovima može se objasniti na dva načina koji se međusobno ne isključuju: ona bi mogla biti posledica upotrebe različitih formi različitih materijalnih kultura na ovom prostoru, ali isto tako ovi nalazi bi se mogli interpretirati kao skordistički, samo slabijeg kvaliteta.

Uvod

Gornja Mezija je bila zapadna oblast rimske provincije Mezije, ustanovljene 14. godine nove ere, koja je obuhvatala područje današnjeg srednjesrpskog Podunavlja (istočna Srbija), istočnog i južnog Pomoravlja i severni deo Bugarske. Na zapadu je bila ograničena provincijama (teritorijama) Ili-

rikum i Panonija, na jugu Trakijom i Makedonijom, a na severu Dunavom, odnosno Dakijom. U vreme rimskog cara Domicijana (81-96. g. n. e.) Mezija je podeljena na Gornju, današnja istočna i južna Srbija, i Donju, današnja severna Bugarska (slika 1). Granica između ova dva dela bila je reka Kiabros, današnja Cibrica (Mirković 1968: 9).

Slika 1. Rimske provincije na Balkanu

Figure 1. Roman provinces on the Balkan peninsula

U vreme između IV veka p. n. e. i II veka n. e. ova oblast je bila poprište mnogih sukoba i područje na kome je živelo stanovništvo koje je koristilo predmete atribuirane različitim materijalnim kulturama. Prema izvorima grčkih i rimskih istoriografa, područje centralnog Balkana, pa samim tim i Gornje Mezije, bilo je politički turbulentno. Iz perioda IV-III v. p. n. e. pre i nakon poraza Kelta kod Delfa 279. g. p. n. e., na ovom području konstatovana je materijalna kultura pripisana plemenu Skordiska, nastalom mešanjem Kelta sa autohtonim stanovništvom (Papazoglu 1969: 6). Od početka I v. p. n. e. ovo područje je politički nestabilno, s obzirom na nastojanja Rimljana da ga priključe svojoj teritoriji. Usled toga, dolazilo je do čestih sukoba Rimljana sa Skordiscima i Dačanima, smena starih i uspostav-

Stefan Glavonjić (1991), Beograd, Mića Radakovića 6, učenik 3. razreda Treće beogradske gimnazije

MENTOR: MA Marko Janković, arheolog

ljanja novih struktura moći, što se ogleda i na ostacima materijalne kulture ljudi koji su tu živeli (Papažoglu 1969: 241-255).

Prilikom terenskih istraživanja lokaliteta, tj. grobova i nekropola u centralnoj i istočnoj Srbiji u poslednjih 50-ak godina, otkriveni su grobovi u kojima je nađen inventar sličan materijalnoj kulturi sa prostora Dakije. Ti grobovi konstatovani su u okviru nekropola na kojima je zastupljen samo takav materijal i u okviru nekropola sa dominantnim skordističkim latenskim materijalom. Nađena su i tri pojedinačna groba u kojima je konstatovan ovakav inventar. Lokaliteti na kojima je ovaj materijal nalazhen datovani su u period IV v. p. n. e. - I v. n. e. Dačka nekropola u Hajdučkoj Vodenici, dva groba sa dačkim nalazima na Karaburmi, grob sa dačkim nalazima na lok. Rudine i ratnički grob iz Kostolca datovani su u period IV-III v. p. n. e. Iz perioda II do sredine I v. p. n. e. nije pronađen nijedan grob sa dačkim materijalom kao prilogom. Najviše grobova i nekropola sa dačkim materijalnim prilogom datovano je u period prelaza iz stare u novu eru. Iz ovog perioda potiču dačke nekropole Gloždar, Obala-Majur, Lepena kod Karaule, ranorimska nekropola u Egeti, dva pojedinačna ratnička groba (Debelice i „Dunavac”) i skordističke nekropole na kojima su konstatovani i grobovi sa dačkim priložima: Karaburma, Rospi-čuprija, Ajmana i Ušće Slatinske reke.

Karakter prisustva dačkog materijala kao grobnog priloga u skordističkim grobovima još nije razjašnjen, kao ni prisustvo nekropola sa dominantnim dačkim materijalom, kao grobnim prilogom, na teritoriji Gornje Mezije. U vreme u kojem su ovi grobovi datovani, u praksi sahranjivanja na ovom području dominira skordistička materijalna kultura.

Cilj ovog rada je da se prisustvo dačkog materijala kao priloga u skordističkim grobovima, i prisustvo grobova s dominantnim dačkim materijalom kao grobnim prilogom na teritoriji Gornje Mezije, sagleda u kontekstu raspoloživih istorijskih podataka za periode u koje su grobovi datovani.

Materijal i metode

Nađeni lokaliteti su grupisani prema pripadnosti većoj arheološkoj celini (da li su pojedinačni ili u nekropolama), načinu izgradnje i materijalu kojeg sadrže, a potom su hronološki razvrstani prema njihovom datovanju. Nakon toga, izvršena je analiza sadržaja grobova i nekropola, a dobijeni podaci,

posmatrani kroz kontekst nalaza, upoređeni su sa podacima iz istorijskih izvora koji opisuju period u kom su nalazi datovani i sa dostupnim podacima o dačkom sahranjivanju Gornjoj Meziji.

U analizu je uključeno 13 publikovanih lokaliteta sa dačkim materijalom kao grobnim prilogom sa teritorije Gornje Mezije. Ukupno je analizirano 29 grobova i dve nekropole na kojima nije moguće utvrditi broj grobova ili broj grobova nije naveden u literaturi. Grupisanje lokaliteta izvršeno je na sledeći način:

1. nekropole sa dominantnim dačkim materijalom: Gloždar-Paraćin (Garašanin 1962:62), Obala Majur - Jagodina (Vetnić 1967: 24), Lepena kod Karaule-Boljetin (Zotović 1969: 114), Hajdučka Vodenica (Jovanović 1967: 55)
2. nekropole na kojima je dački i skordistički materijal istovremeno u grobovima: Karaburma (Todorović 1972: 21, 23, 24, 26, 28, 33, 35, 39) i Rospi-čuprija (Todorović 1956: 39-42, 47) u Beogradu, Rudine u Kostolcu (Tapavički-Ilić 2007: 245), Ajmana u Maloj Vrbici (Blaženka, 1986: 35) i Ušće Slatinske reke kod Slatine (Jovanović *et al.* 1986: 387)
3. pojedinačni grobovi u kojima ima i skordističkog i dačkog materijala: ratnički grob iz Debelice (Sladić 1990: 177), kasnolatski lok. „Dunavac” u Kostolcu (Jacanović 1997: 127), „Keltski grob” iz Kostolca (Jacanović 1987: 7)
4. nekropola Brza Palanka - Egeta (Petrović 1984: 153) na kojoj je, pored dačkog, nađen i rimski materijal

Sahranjivanje u Gornjoj Meziji

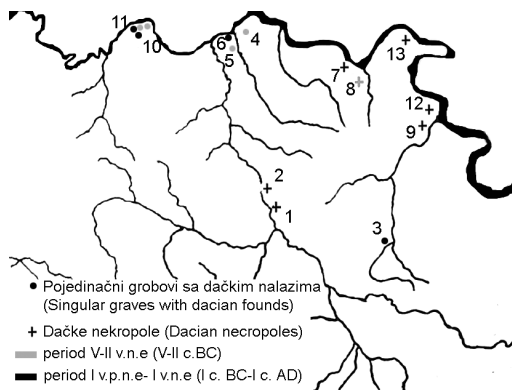
Među formama sahranjivanja u Gornjoj Meziji razlikuju se inhumacija i incineracija. Skeletni grobovi konstatovani su na lokalitetima Hajdučka Vodenica (Jovanović 1967: 55) i Karaburma (Todorović 1972: 26, 28) u vidu pravougaonih jama sa orijentacijom pokojnika Z-I, I-Z i SI-JZ. Datovani su u period IV-III v. p. n. e. Grobovi kremiranih pokojnika zastupljeni su u vidu opaljenih plitko ukopanih četvrtastih grobnih jama, sa urnama kao glavnim grobnim obeležjem. Konstrukcija im je od šljunka i kamena, dok je jedna grobna jama oivičena kamenom (Vetnić 1967: 24). Osim pojedinačnih, javljaju se i grobovi u kojima je sahranjeno više ljudi, kao veće opaljene površine nepravilnog oblika (Zotović

1969: 115). Kod tri nekropole, Lepena kod Karaule - Boljetin (Zotović 1969: 115, 116), Hajdučka Vodenica (Jovanović 1967: 55, 56) i Gloždar-Paraćin (Garašanin 1962: 62) uočena je žrtvena konstrukcija na sredini, koja se sastojala iz veće kamene površine na kojima se nalazi žrtveni prostor i prostor za svetiljku oko kojeg su nađeni ostaci „dačkih šolja“. Nju su okruživale manje zemljane površine. Ovakve konstrukcije nisu nađene na ostalim lokalitetima.

Grobni prilozi

Pored ostataka pokojnika javljaju se grobni prilozi u vidu keramičkog materijala, metalnih i koštanih predmeta. Bez obzira na vrstu groba u kome su nađeni (sa inhumiranim ili kremiranim pokojnikom), prilozi su raspoređeni oko ostataka pokojnika ili su tik uz njih. Od keramičkih formi javljaju se urne, zdele, pehari, lonci i, u manjoj količini, posude nekarakterističnih formi (posude visokog vrata i kruškastog recipijenta). Metalni nalazi obuhvataju sečiva i nakit, a koštani životinjske kosti i koštane predmete. Prema svojim karakteristikama, pokretni materijal je, na osnovu sličnosti sa istovremenim nalazima na drugim skordističkim i dačkim lokalitetima područja centralnog Balkana, Transilvanije i Oltenije (Jovanović 1985:130), atribuiran kao dački ili kao skordistički (latenski).

Dački materijal obuhvata keramičke i metalne nalaze čije su analogije nađene na lokalitetima u Transilvaniji (Soporu de Cimpie, Moigrad (Prolessum), Obredi, Lecinti de Mureš, Okna Sibiului Buriu) i Olteniji- Kilije, Stenešti, Lokusteni i Romule (Jovanović 1985:130). Keramika je rađena slobodnom rukom od nedovoljno prečišćene gline sa primesama krupnozrnog i sitnozrnog peska (slika 4). Urne se javljaju u dva oblika: kao bikonične urne sa ili bez po jedne do dve drške sa strane koje se uzdižu visoko iznad dobro profilisanog oboda ili kao konični lonci sa ravnim obodom, tj. „dački lonci“ (Jovanović 1985: 129; Vetnić 1967: 24). Pojedine su ukrašene „češljastim ornamentom“ (Todorović 1972: 21) ili snopom urezanih cik-cak i pravih linija i plastičnim rebrima na vratu koja idu do plastičnog venca na trbuhu (Todorović 1956: 40), dok su neke imale i poklopce u vidu zdela (1956: 41). Pored zdela poklopaca, nađene su i obične zdele, izrađene na vitlu (1956: 41). Javljaju se i pehari na jednoj nozi, rađeni slobodnom rukom od nedovoljno prečišćene zemlje (Todorović 1972: 28). Posebnu grupu kera-

Slika 2. Karta analiziranih lokaliteta

Figure 2. Map of analyzed archaeological sites

mičkih nalaza čine „dačke šolje“, konične šolje sa jednom drškom ili bez nje rađene slobodnom rukom (Jovanović 1991:153).

Od metalnih predmeta najviše je zastupljeno nakita, a pored toga i nešto oružja u vidu zakrivljenih sečiva, koja svojom formom podsećaju na dačke sike (slika 3). U zavisnosti od forme, nakit je izrađivan od srebra, bronzе i gvožđa. Javlja se u vidu kružnih minduša rađenih od srebrne tordirane žice (nađene i u skeletnim i u grobovima kremiranih pokojnika) (Jovanović 1967: 28; Jacanović 1987: 8), srebrnih prstenova izrađenih od žice nejednake debljine – tipovi Noppering i Satterling (Tapavički-Ilić 2007: 246; Todorović 1956: 39). Nađene su i fibule sastavne i rastavne konstrukcije, rađene od bronzе, gvožđa i srebra, ornamentisane cik-cak linijama ili tehnikom iskucavanja (Todorović 1972: 21, 22).

Pojedini autori za dački materijal tvrde da je analogan sa dako-getske materijalom u Rumuniji (Jovanović 1985: 130), te se postavlja pitanje da li je taj materijal dački ili dako-getske, o čemu će kasnije biti više reči.

Skordistički materijal nađen u ovim grobovima obuhvata finu, na vitlu izrađenu keramiku S profilacije, sa razgrnutim obodom i dobro profilisanim vratom, kao i metalne nalaze. Javlja se u formama bikoničnih urni sa, ili bez, po dve do četiri drške sa strane koje se uzdižu visoko iznad oboda. Osim njih, zastupljene su i konične zdele, nađene samostalno ili kao poklopac urnama. Metalni nalazi obuhvataju sečiva u vidu listolikih noževa i koplja sa naglašenim rebrom po sredini.

Slika 3. Zakrivljena sečiva nađena u ratničkim grobovima

Figure 3. Curved metal blades found in the graves of warriors

Posebnu grupu nalaza čine koštani nalazi koji se javljaju u vidu ostataka životinjskog skeleta. Nađeni su u grobovima kremiranih pokojnika i to u blizini ostataka pokojnika ili na žrtvenim površinama. Na jednom lokalitetu (Keltski grob iz Kostolca) nađeni su skeletni ostaci svinje (butna kost leve noge, deo karlice, pršljenovi i rebra) preko kojih je položen gvozdeni jednosekli nož (Jacanović 1987: 9).

Istorijski kontekst nalaza

Iz istorijskih izvora poznato je da je period kraja IV i početka III veka stare ere vreme dolaska i naseljavanja Kelta na prostore centralnog Balkana i da se u to vreme formira materijalna kultura pripisana plemenu Skoridska, čija je teritorija bila prvenstveno u oblastima srpskog Podunavlja, Posavine i Pomoravlja (Papazoglu 1969: 212). Kao zasebna politička struktura ovo pleme ostaje sve do I v. n. e. kada ga Rimljani osvajaju i priključuju svojoj državi. Međutim, ono što antički izvori ne navode, a potvrđeno je na osnovu arheološkog materijala iz tog perioda, jeste tzv. kontinentalna globalizacija materijalne kulture (latenizacija) na području evropskog kontinenta, širenje keltskog načina života kao „naprednog“ načina života i etnička hibridizacija na ovim prostorima, preko brojnih migracija stanovništva i interkulturnog sadejstva (Džino 2007: 58). Stoga je upravo područje severoistoka jugoistočne Evrope (južni obodi Panonske nizije, Gornja Mezija i severoistočna Trakija) područje na kome je ta etnička hibridizacija najuočljivija i najintenzivnija nakon IV v. p. n. e. (2007: 59). Na teritoriji koja dosta kas-

nije dobija naziv Gornja Mezija dolazi do susreta novopridošlog keltskog i autohtonog tračkog, ilirskog i dačkog stanovništva.

U vreme od I v. p. n. e. do I v. n. e. na prostoru Gornje Mezije, kao i centralnom Balkanu uopšte, dolazi do velikih političkih promena, ratova i nestabilnosti (Papazoglu 1969: 255). Nakon rimskog osvajanja Makedonije pred kraj II v. p. n. e. i njene organizacije kao rimske provincije dolazilo je sukoba Rimljana i Skordiska (1969: 241-255). Najznačajniji su sukobi 109. g., 76-73. g., 72-71. g. i 61-52. g., svi pre nove ere, u kojima su, prema istorijskim izvorima, Dačani bili saveznici Skordiscima. Motiv ovih sukoba bila je namera rimskih upravnika Makedonije da ovu provinciju osiguraju od eventualnih napada okolnih plemena i da smanje mogućnost eventualnog potplaćivanja okolnih plemena za borbu protiv njih (Oltean 2007: 42-43). Sredinom I v. p. n. e., pod vođstvom dačkog „kralja“ Boirebiste, na prostoru između srednjeg Podunavlja (današnja Slovačka), preko Transilvanije i Vlaške nizije, pa sve do Dnjestra dolazi do ujedinjenja mnogih plemena, među kojima su najzljastupljeniji Dačani, Geti, Buri i Taurisci. To ujedinjenje je, prema izvorima, osim u političkom, izvršeno i u religijskom smislu (2007: 43-46). Već krajem I v. p. n. e. i početkom I v. n. e. došlo je do nekoliko sukoba između Dačana (Geta) i Rimljana, među kojima su najznačajniji zimski napadi Dačana 10. g. p. n. e. na Panoniju i 6. g.n.e. negde južnije od Dunava, kao i napad Geta na dunavski limes 15. g. n. e. Kao reakcija na te dačke napade, organizovane su dve rimske ekspedicije (pod vođstvom Seksta Elijusa Katusa i Tiberija Plauta) čiji je rezultat bilo premeštanje oko 150 hiljada Transdanubijaca sa njihovim porodicama južno od Dunava (2007: 51).

U tom pogledu trebalo bi se osvrnuti i na problem etničke atribucije materijala nađenog prilikom iskopavanja, pošto su neki autori materijal na pojedinim lokalitetima atribuirali kao dački, a na drugim kao dako-getske. Osnova problema atribucije je vezana za terminološko označavanje, pošto ne postoji opšta saglasnost oko toga. Naime, prema pojedinim autorima danas, naziv Geti i naziv Dačani odnosili su se na isto pleme, s tim što su ih grčki istoričari zvali Getima, a rimski Dačanima. Opet, prema drugim autorima, ova dva naziva su se odnosila na različita plemena (u političkom smislu), jer pojedini antički istoričari Dačanima nazivaju plemena koja su živela na prostoru Transilvanije, Ju-

žnih Karpata i prostoru ka srednjem Podunavlju, dok su Getima nazivali plemena koja su živela na prostoru donjeg Podunavlja (Vlaške nizije), te ih predstavljali kao dve odvojene političke strukture (2007: 44). S obzirom na to da je kod nas češće u upotrebi naziv dački i da u arheološkom smislu još uvek nije određena eventualna pripadnost ili nepripadnost Dačana i Geta istoj društvenoj strukturi, u ovom radu biće korišćen termin dački.

Diskusija

Pojava dačkog materijala kao grobnih priloga u periodu IV-III veka p.n.e mogla bi se objasniti kao posledica istorijskih prilika o kojima danas znamo. Naime, postoje pretpostavke da je dački materijal, nađen u grobovima i nekropolama u kojima dominira skordistički latenski, pripadao pokojnicima koji su činili neku vrstu zajednice ljudi dačkog porekla u strukturi skordističkog društva. S obzirom na to da je i dalje velika nepoznanica kako je skordističko društvo zapravo izgledalo (Jovanović 1979: 15), eventualno postojanje takve zajednice prilično je diskutabilno. Malobrojnost nalaza dačke materijalne kulture takođe ne ide u prilog ovoj pretpostavci, te je, za sada, najverovatnije da je pojava ovih nalaza zapravo posledica susreta savremenika koji su koristili predmete različitih materijalnih kultura u ovom periodu. Shodno tome, dolazilo je i do razmena različitih formi materijalne kulture. Postojanje nekropole sa dominantnim dačkim materijalom kao grobnim prilogom iz ovog perioda (lok. Hajdučka Vodenica) najverovatnije bi se moglo objasniti blizinom Dakije (slika 2). Na osnovu analogije ove nekropole sa istovremenim nekropolama Pecica, Muncelului i Costesti u Rumuniji (Jovanović 1967: 55), moglo bi se pretpostaviti da su pokojnici sahranjeni u njoj pripadali istim društvenim strukturama kojima su pripadali i pokojnici sahranjeni u pomenute tri nekropole, s tim da samo ova analogija nije dovoljna da se dalje obrazlaže i nedvosmisleno potvrđuje ova pretpostavka.

Pojava dačkog materijala kao grobnih priloga na teritoriji Gornje Mezije u periodu I v. p. n. e. - I v. n. e. mogla bi se protumačiti na nekoliko načina. Dominacija formi dačke materijalne kulture kao priloga na nekropolama Gloždar, Lepena kod Karaule i Obala-Majur, kao i istovetan način sahranjivanja sa načinom sahranjivanja pokojnika na prostoru Dakije mogli bi ukazivati na to da su pokojnici sahranjeni u

ovim grobovima bili pripadnici iste društvene strukture kao stanovništvo sa prostora Dakije. To bi naročito moglo da važi za pokojnike sa nekropole Lepena kod Karaule iz Boljetina, s obzirom na njihovu relativnu blizinu samoj Dakiji (slika 2). Međutim, samo prisustvo dačkog materijala kao dominantnog grobnog priloga i istovetan način sahranjivanja pokojnika sa načinom sahranjivanja na analognim lokalitetima u Dakiji nisu dovoljni pokazatelji koji bi ovo potvrdili. Takođe, treba napomenuti i to da je do sada pronađeno relativno malo ovakvih nekropola na teritoriji Gornje Mezije, da bi se moglo govoriti o nekoj dugotrajnijoj praksi i eventualnoj zajednici dačkog življa na ovom prostoru. U slučaju kad bi se utvrdilo da je takva neka zajednica i postojala, otvorio bi se niz pitanja o njenom nastanku i odnosu sa skordističkim i rimskim stanovništvom.

Slika 4. Fragmenti nađene dačke keramike

Figure 4. Fragments of found Dacian pottery

Za pojavu dačkog materijala kao grobnog priloga u sklopu skordističkih grobova i nekropola iz ovog perioda mogle bi se postaviti dve mogućnosti. Prva jeste da je u skordističkom društvu, kao što već postoje pretpostavke, postojala zajednica življa dačkog porekla koja je naročito došla do izražaja u vreme dačkog i skordističkog savezništva i od vremena Boirebiste (Jovanović 1979: 15), te da su pokojnici sahranjeni u tim grobovima pripadali toj zajednici. To stanovništvo, saživевši se sa Skordiscima, prihvatilo je skordističku latensku materijal-

nu kulturu, ali je zadržalo i nešto od svoje prvobitne (1979: 15), te je stoga dački i skordistički materijal nađen zajedno. Međutim, opet samo prisustvo materijala bez do sada utvrđene prakse da se još takvih grobova pojavljuje na celoj teritoriji na kojoj su Skordisci živeli u to vreme nam ne može nedvosmisleno ukazati da je to bilo tako. Druga mogućnost mogla bi da pojavu ovog materijala objasni istorijskim prilikama u kojima se on pojavljuje. Naime, usled nestabilne situacije (vojni pritisak Rimljana), čestih sukoba na ovoj teritoriji i ekonomskih razloga prouzrokovanih time (1979: 15), moguće je da je keramika opredeljena kao dačka, zapravo skordističke proizvodnje, tj. da je kvalitet proizvodnje keramike za unutrašnje potrebe Skordiska opao usled društveno-ekonomske situacije. U prilog tome ide i pojava tri konične zdele i jednog pehara izrađenih na vitlu, ali od gline lošeg kvaliteta. Ova druga mogućnost mogla bi objasniti i pojavu dačke keramike u ratničkom grobu sa lokaliteta „Dunavac” u Kostolocu. Pojava zakrivljenog noža u ratničkom grobu iz Debelica bi se mogla objasniti upotrebom različitih formi različitih materijalnih kultura na ovom prostoru, što se može tvrditi na osnovu istorijskih izvora, a potvrđeno je i dosadašnjim arheološkim istraživanjima.

Prisustvo dačkog materijala kao grobnog priloga na dačkim i skordističkim nekropolama, kao i na ranorimskoj nekropoli Egeta - Brza Palanka mogla bi se objasniti i ekonomskim vezama stanovništva s ove strane Dunava (Gornje Mezije) sa stanovništvom sa prostora Dakije. Naime, s obzirom na to da su svi lokaliteti stacionirani u zoni koja je pogranična sa između Dakije, rimske provincije Makedonije i teritorija Skordiska, može se pretpostaviti da je u ovim grobovima sahranjeno lokalno stanovništvo koje je, ostvarujući veze sa savremeniciima koji su koristili različite forme navedene tri materijalne kulture, istovremeno koristilo i forme latenske, i forme dačke, i forme rimske materijalne kulture. Takva situacija odražavala bi se i na sastav priloga u njihovim grobovima.

Zaključak

Sagledavanjem pojava grobnih priloga na teritoriji Gornje Mezije analognih sa istovremenim materijalom na prostoru Dakije moglo bi se zaključiti nekoliko stvari. Prisustvo takvog materijala kao dominantnog priloga u sklopu nekropola čije su analogije

nađene u Dakiji iz istog perioda otvara mogućnost da su pokojnici sahranjeni u njima pripadali istoj društvenoj strukturi kao i pokojnici sahranjeni na analognim lokalitetima u Dakiji. Oskudnost podataka vezanih za ovu problematiku, usled nedovoljne istraženosti o eventualnom postojanju još sličnih lokaliteta, nam ne može ništa više precizirati.

Zastupljenost dačkog materijala kao grobnog priloga u okviru skordističkih grobova mogla bi se objasniti na nekoliko načina. Kod grobova datovanih u IV- III v. p. n. e. ona je najverovatnije posledica razmene formi materijalne kulture između novopridošlog keltskog i autohtonog stanovništva. Kod grobova iz perioda I v. p. n. e - I v. n. e. dački materijal mogao bi ukazivati na to da su pokojnici sahranjeni u njima pripadnici skordističkog društva dačkog porekla, tj. da je njegova prisutnost posledica očuvanja pojedinih formi njihove materijalne kulture iz perioda pre nego što su počeli da koriste skordističku. Drugo moguće objašnjenje jeste da je dačka keramika, s obzirom na njenu malobrojnost i dominaciju skordističke keramike u grobovima, zapravo skordističke proizvodnje, a da je njen loš kvalitet posledica opadanja kvaliteta proizvodnje, prouzrokovan lošim ekonomskim uslovima (Jovanović 1979: 15). Problem za dalje preciziranje ove pretpostavke jeste nedostupnost arheoloških podataka o ekonomskoj situaciji perioda u kom je taj materijal datovan.

Pretpostavka koja bi mogla da objasni pojavu dačkog materijala kao grobnog priloga na teritoriji Gornje Mezije s kraja stare i početka nove ere, jeste da je njegovo prisustvo u grobovima odraz materijalne kulture lokalnog stanovništva koja je sadržala pojedine forme dačke, skordističke i rimske materijalne kulture. S obzirom na to da su ti stanovnici živeli između Dačana, Skordiska i Rimljana u vreme kada je ta teritorija bila zona između teritorija tih društvenih zajednica, moguće je da je njihova materijalna kultura poprimila od svake materijalne kulture određene forme. Nedovoljna istraženost lokaliteta na celoj teritoriji, kao i prisustvo tog materijala samo kao grobnog priloga, onemogućava da se pouzdano utvrdi da li je ova pretpostavka tačna ili nije. Naime, usled nedostatka informacija o kontekstu dačkog materijala u okviru eventualnih civilnih naselja iz tog perioda, kao i informacija o kontekstu upotrebe dačkog materijala u Gornjoj Meziji uopšte, ne mogu se dati preciznija objašnjenja o njegovom pojavljivanju u grobovima, kao ni konačni zaključci o pokojnicima sahranjenim u njima.

Zahvalnost. Zahvaljujem se arheologu Vladimiru Mihajloviću na pruženoj pomoći u vidu stručnih saveta i smernica tokom realizacije ovog rada.

Literatura

- Blaženka S. 1986. Praistorijsko nalazište Ajmana u Maloj Vrbici. *Đerdapske sveske*, III: 35.
- Casella E. C., Fowler C. 2005. *The archaeology of plural and changing identities*. New York: Kluwer Academic
- Džino D. 2007. The Celts in Illyricum whoever they be: The hybridization and construction of identities in Southeastern Europe in the fourth and third century BC. *Opuscula Archaeologica*, 31: 49.
- Garašanin D. 1962. Gloždar, Paraćin – nekropola bronzanog i latenskog perioda. *Arheološki pregled*, 4: 62.
- Garašanin M. 1973. *Praistorija na tlu Srbije*. Beograd: Srpska književna zadruga
- Jacanović D. 1987. Keltski grob iz Kostolca. *Viminacium*, 2: 7.
- Jacanović D. 1997. Kasnolatenski lokalitet „Dunavac“ u Kostolcu. *Glasnik SAD*, 13: 127.
- Jovanović A. 1985. Dačke forme sahranjivanja u Gornjoj Meziji. *Materijali*, XX: 127.
- Jovanović A., Korać M., Janković Đ. 1986. Ušće Slatinske reke – izveštaj o arheološkim istraživanjima 1980-82. godine. *Đerdapske sveske*, III: 387.
- Jovanović B. 1967. Hajdučka Vodenica- nalazište gvozdenog doba. *Arheološki pregled*, 9: 55.
- Jovanović B. 1979. Značenje dačke keramike na naseljima Skordiska u Podunavlju. *Starinar*, XXVIII-XXIX: 11.
- Jovanović B. 1991. Skordisci i dako-getska keramika Podunavlja. U *Zbornik filozofskog fakulteta, XVII-A*. Beograd: Filozofski fakultet Beograd
- Mirković, M. 1968. *Rimski gradovi na Dunavu u Gornjoj Meziji*. Beograd: Arheološko društvo Jugoslavije
- Oltean A. J. 2007. *Dacia – Landscape, colonisation and romanisation*. London: Routledge
- Papazoglu F. 1969. *Srednjobalkanska plemena u predrimsko doba*. Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine
- Petrović P. 1984. Brza Palanka-Egeta (izveštaj o arheološkim radovima u 1980. godini – antika). *Đerdapske sveske*, II: 153.
- Sirbu V., Sabin A. L., Roman C. 2007. Tombs of Dacian warriors (2nd-1st c. BC) found in Hunedoara-Gradina Castelului (Hunedoara County). *Acta Terrae Septemcastrensis*, VI: 155.
- Sladić M. 1990. Oprema keltskog ratnika iz sela Debelice kod Knjaževca. *Glasnik SAD*, 6: 177.
- Tapavički-Ilić M. 2007. Keltski grobovi sa Rudina u Starom Kostolcu. *Glasnik SAD*, 23: 245.
- Todorović J. 1956. Praistorijska nekropola na Rospi-ćupriji kod Beograda. *Godišnjak Muzeja grada Beograda*, III: 27.
- Todorović J. 1972. *Praistorijska Karaburma*. Beograd: Muzej grada Beograda
- Vetnić S. 1967. Obala, Majur, Svetozarevo- nekropola iz bronzanog doba. *Arheološki pregled*, 9: 24.
- Zotović LJ. 1969. Boljetin, Lepena kod Karaule. *Arheološki pregled*, 11: 114.

Stefan Glavonjić

Occurrence of the Dacian Material Culture in Burial Practices of Population in Upper Moesia

This research considers the occurrence of Dacian material culture as grave attachment on the territory of Upper Moesia, in the period of prevailing Scordiscian material culture in funerary practices of this area. The goal of the research is to try to explain the presence of Dacian material as grave attachments in Scordiscian graves and the presence of Dacian necropolis on the territory of Upper Moesia. 13 archaeological sites were analysed, with singular graves and necropolis.

Sites were mapped, grouped according to the appertainment of graves to the bigger archaeological complex (necropolis or singular grave) and attributing of findings. After that, sites were chronologically classified on the time scale and the grave content was analyzed. Derived data, observed in the

archaeological context of findings, was compared with data from historical sources about the period in which graves are dated (IV c. BC- I c. AD), and with notable data about Dacian burial practice in Upper Moesia.

It has been concluded that the presence of Dacian necropolis on the territory of Upper Moesia could be connected with the assumption that the deceased buried in those graves belong to the same social structure as their coevals buried on analog necropolis in Dacia. The presence of Dacian material in Scordiscian graves could be explained as a consequence of interchanges of different forms appertaining to different material cultures on this territory, such as the belonging of the buried deceased to some possible social community of Dacian ancestry

in the Scordiscian society, or such as the belonging of that material to the Scordiscian material culture whose quality of production fell because of an unstable economic situation. The occurrence of Dacian material in burial practices of Upper Moesia could also be a repercussion of the material culture used by the local population, which contained some forms characteristic for Scordiscian, Roman and Dacian material culture. Because of the absence of data about the context of Dacian material in possible settlements where the deceased from these graves could have been living, the exact use of that material cannot be explained, and consequently nor can the precise reasons of its occurrence as grave attachment.

